

Stanisław Celestyn Napiórkowski OFMConv*

DUSZA KOŚCIOŁA¹

Tekst napisany na seminarium Sługi Bożego Ks. Doc. Wincentego Granata nieco ponad pół wieku temu. Prezentuje ówczesny, przedsoborowy stan dyskusji nad duszą Kościoła. Czyni to na podstawie rozprawy doktorskiej z rzymskiego *Angelicum*: Marcial Versiani, *De Spiritu Sancto Anima Corporis iuxta doctrinam Litterarum Encyclicarum „Mystici Corporis”*, Curitibae (Brasilia) 1957. Nauczanie encykliki *Mystici Corporis Christi* Autor prezentuje w kontekście ówczesnej teologii, dlatego jego rozprawa – mimo upływu półwiecza – zachowuje wartość dla zainteresowanych tematem. Również podejmujący temat duszy Kościoła w nauczaniu Soboru czy w okresie posoborowym z pożytkiem i wdzięcznością sięgną po Versianiego, który znakomicie ułatwi odpowiedź na pytania: „A co Sobór wniósł? Czego uczono o duszy Kocioła przed Vaticanum II? Co nowego wnoszą teologowie po Vaticanum II?”.

Ojciec Niebieski powierzył Chrystusowi Panu wielkie zadanie: ubogacić ludzi Bożym życiem łaski, rozkwitającym w życie niebieskie, oraz uczynić ich uczestnikami uszczęśliwiającego życia w wiecznej chwale według najgłębszych swych planów. Chrystus nie chciał sam doprowadzać do końca powierzonego Mu dzieła, lecz przekazał je do ukończenia Duchowi Świętemu.

Duch Święty działał w szczególny sposób już przy stworzeniu świata: „ornavit caelos”², „replevit orbem terrarum”³; otrzymał też specjalną misję udoskonalenia świata⁴.

* Stanisław Celestyn Napiórkowski OFMConv – dogmatyk, emerytowany profesor KUL, zamieszkały obecnie w Niepokalanowie. Ostatnio (2014) został doktorem *honoris causa* Uniwersytetu Opolskiego.

¹ Tekst *Dusza Kościoła* został przygotowany jako praca seminaryjna przed półwieczem (1963) w II Katedrze Teologii Dogmatycznej, prowadzonej przez ks. doc. Wincentego Granata. Autor m.in. funkcjami wyraża wdzięczność wobec Sługi Bożego za jego wykłady i seminaria, a także za cenną i skuteczną zachętę do pisania, mimo że nie był jego promotorem.

² Job 26,13.

³ Mdr 1,7.

⁴ Leon XIII, Encyklika *Divinum illud*, 9.05.1897, w: *Kundschriften erlassen von unseren Heiligsten Vater Leo XIII*, Freiburg im Breisgau.

DUCH ŚWIĘTY – DUSZĄ MISTYCZNEGO CIAŁA CHRYSTUSA

Encyklika⁵, powołując się na słowa papieża Leona XIII, nazywa Ducha Świętego „duszą Kościoła”⁶.

Ducha Świętego nazywamy „duszą Kościoła” w znaczeniu przenośnym, podobnie jak w znaczeniu przenośnym mówimy o Kościele jako o Mistycznym Ciele Chrystusa. Versiani⁷ dochodzi do wniosku, że ma tu miejsce analogia proporcjonalności niewłaściwej – *analogia proportionalitatis impropriae* – zwana również „analogią metaforyczną”. Opiera się ona na pewnym podobieństwie, które zachodzi między analogatami. Na podstawie analogii metaforycznej mówimy np., że uśmiecha się człowiek i uśmiecha się łąka⁸.

Racje, z powodu których Trzecią Osobę Boską nazywamy „duszą Mistycznego Ciała Chrystusa”, są następujące:

- 1) Dusza jest duchem. Wprawdzie wszystkie Trzy Osoby Boskie są duchem, lecz tylko Trzecia Osoba Boska jest Tchnieniem Ojca i Syna i Ją zwykliśmy nazywać Duchem, jak i Pierwszą – Ojcem, a Drugą – Synem.
- 2) Dusza daje ciału życie. Duch Święty ożywia Ciało Mistyczne darami nadprzyrodzonymi.
- 3) Dusza cała przebywa w całym ciele i cała w poszczególnych jego częściach. Duch Święty przebywa w całym Ciele Mistycznym i w poszczególnych jego członkach.
- 4) Dusza nie przebywa w członkach odciętych od ciała. Duch Święty opuszcza członki odpadłe od Mistycznej Głowy.

⁵ Jeżeli w tekście występuje powołanie się na „encyklikę”, bez bliższego określenia, chodzi zawsze o encyklikę *Mystici Corporis Christi*, 1943 [dalej: E].

⁶ E 220.

⁷ M. Versiani, *De Spiritu Sancto Anima Corporis iuxta doctrinam litterarum encyclicarum „Mystici Corporis”*, Curitibae 1957, s. 34.

⁸ Za Arystotelesem i św. Tomaszem z Akwinu zwykło się dzielić analogie na analogię przydziału (*analogia attributionis*) i analogię proporcjonalności czy proporcji (*analogia proportionis*), którą z kolei dzieli się na właściwą (*an. proportionis propriae*) i niewłaściwą, czyli metaforyczną (*an. prop. impropriae seu metaphoricarum*). O. Krąpiec tak wyjaśnia pojęcie analogii proporcji właściwej: „Metafora, czyli przenośnia, istnieje na skutek przeniesienia jakiejś nazwy, oznaczającej zdeterminowaną treść, z jednej rzeczy na drugą, ze względu na jakieś podobieństwo do przedmiotu, któremu ta nazwa przysługuje jako jego zwyczajny znak. Używamy więc jednej nazwy na oznaczenie wielu (przynajmniej dwu) rzeczy, z których jednej nazwa ta przysługuje dzięki jej wewnętrznej treści, podczas gdy innym rzeczom przysługuje dzięki pewnemu podobieństwu, jakie uchwyciliśmy w naszym poznaniu. I tak np. nazwa «uśmiech» na mocy swej wewnętrznej treści realizuje się tylko w człowieku, w znaczeniu zaś przenośnym mówi się o uśmiechu słońca, kwiatów, łąki itp. W tej analogii istnieje relacja przynajmniej dwu proporcji (stosunków) /to do tego ma się tak, jak to do tego/, z tym zastrzeżeniem, że jeden człon relacji wyraża istotną, wewnętrzną treść, którą przydzielamy drugiemu członowi relacji nie dowolnie, ale na skutek podobieństwa do członu pierwszego” (*Teoria analogii bytu*, Lublin 1959, s. 27).

- 5) Dusza jednoczy wszystkie członki ciała w jedną całość. Duch Święty podobną rolę spełnia w Mistycznym Ciele Chrystusa⁹.
- 6) Dusza uszlachetnia ciało człowieka. Duch Święty uświęca członki Mistycznego Ciała Chrystusa.

Można wskazywać jeszcze na inne racje, które uzasadniają nazywanie Ducha Świętego „duszą Mistycznego Ciała Chrystusa”. Versiani na pytanie, dlaczego właśnie Trzecia Osoba Boska jest duszą Mistycznego Ciała Chrystusa, odpowiada: „albowiem jest Duchem, jest Życiem, jest Miłością, jest Darem”¹⁰.

DUCH ŚWIĘTY – DUCHEM CHRYSYSTUSA

Encyklika nazywa Ducha Świętego „Duchem Chrystusa”¹¹ lub „Duchem Odkupiciela naszego”¹². Jeśli bowiem Duch Święty zamieszkuje w członkach Mistycznego Ciała, to w nieskończenie pełniejszej mierze w świętej Głowie tego Ciała – w Chrystusie, najpierw w Głowie, potem dopiero w członkach, a w członkach tylko przez Głowę. Nigdy nie przebywa w członkach, ażeby ich przez swoją obecność nie zjednoczyć z Chrystusem i nie upodobnić do Niego¹³.

Św. Paweł niejednokrotnie przyznaje Duchowi Świętemu te same czynności, które spełnia Chrystus Pan:

- usprawiedliwienie w Chrystusie: „A jeżeli szukając usprawiedliwienia w Chrystusie i sami okazaliście się grzesznymi, to czyżby Chrystus pomagał do grzechu?”¹⁴;
- usprawiedliwienie w Duchu Świętym: „A niektórzy z was tym byli, aleście obmyci, uświęceni i usprawiedliwieni w imię Pana naszego Jezusa Chrystusa i w Duchu Boga naszego”¹⁵;
- uświęcenie w Chrystusie: „Paweł... do uświęconych w Chrystusie Jezusie...”¹⁶;
- uświęcenie w Duchu Świętym: „Czynność świętą przez głoszenie Ewangelii Bożej sprawuję, aby ofiara pogan była przyjęta i poświęcona przez Ducha Świętego”¹⁷;

⁹ Por. M. Versiani, *De Spiritu Sancto*, s. 34.

¹⁰ Tamże: „nam est Spiritus, est Vita, est Amor, est Donum”.

¹¹ E 218, 235, 236, 238, 244, 247.

¹² E 223.

¹³ M. Versiani, *De Spiritu Sancto*, s. 34-35.

¹⁴ Gal 2,17.

¹⁵ 1 Kor 6,11.

¹⁶ 1 Kor 1,1-2.

¹⁷ Rz 15,16.

- naznaczenie w Chrystusie: „W nim też i wy, gdy usłyszeliście słowo prawdy (Ewangelię zbawienia waszego), uwierzywszy weń, naznaczeni byliście pieczęcią obiecanego Ducha Świętego...”¹⁸;
- naznaczenie w Duchu Świętym: „A nie zasmucajcie Ducha Świętego Bożego, którym naznaczeni jesteście na dzień odkupienia”¹⁹;
- obrzezanie w Chrystusie: „Bo w nim cała pełność bóstwa zamieszkuje cielesnie. I jesteście napełnieni w nim, bo on jest głową wszystkich księstw i zwierzchności. W nim też zostaliście obrzezani, nie tym obrzezaniem wykonywanym ręką przez odjęcie (części) ciała, ale obrzezaniem Chrystusowym”²⁰;
- obrzezanie w Duchu: „Nie ten bowiem jest żydem, który jest nim na zewnątrz... Ale ten jest żydem, który jest nim w skrytości, i ten jest obrzezanym w sercu i w duchu, a nie według litery”²¹;
- trwanie w Panu: „Przecież, bracia moi najdrożsi i ukochani, wesele moje i korona moja, w ten sposób trwajcie w Panu, najmilszy”²²;
- trwanie w Duchu: „Tylko sprawujcie się w sposób godny Ewangelii Chrystusowej, aby, gdy przybędę i ujrzę was, czy też z oddalenia słyszał o was, że trwacie jednomyślni w jednym duchu współpracując z wiarą Ewangelii”²³;
- uczestnictwo w Synu: „wierny Bóg, przez którego jesteście wezwani do wspólnoty syna jego Jezusa Chrystusa Pana naszego”²⁴;
- uczestnictwo w Duchu Świętym; „Łaska¹ Pana naszego Jezusa Chrystusa i miłość Boża, i uczestnictwo Ducha Świętego niech będzie z wami wszystkimi. Amen”²⁵.

Podobnie mówi św. Paweł o wierze, sprawiedliwości, miłości i radości, wiążąc te cnoty z Chrystusem i Duchem Świętym²⁶.

W wielu miejscach podkreśla apostoł ścisłą więź między Synem i Duchem Świętym. Nazywa też Ducha Świętego „Duchem Chrystusa”, np.: „Wy jednak nie w ciele jesteście, ale w duchu, jeśli tylko Duch Boży przebywa w was. A jeśli kto Ducha Chrystusowego nie ma, ten do niego nie należy”²⁷. „A jeżeli duch tego, który wzbudził z martwych Jezusa, przebywa w was, ten, który z martwych wzbudził – Jezusa, ożywi i wasze śmiertelne ciała duchem swym w was przebywającym”²⁸.

¹⁸ Ef 1,13.

¹⁹ Ef 4,30.

²⁰ Kol 2,9-11.

²¹ Rz 2,28-29. Tekst grecki lepiej wyraża tę myśl.

²² Flp 4,1.

²³ Flp 1,27.

²⁴ 1 Kor 1,9.

²⁵ 2 Kor 13,13.

²⁶ Wybór tekstów św. Pawła za: J. Lebreton, *Les origines du dogme de la Trinité*, Paris 1910, s. 328, za: M. Versiani, *De Spiritu Sancto*, s. 35, nota 37.

²⁷ Rz 8,9.

²⁸ Rz 8,11.

Jest „Jedno ciało i jeden Duch”²⁹. Duch rozprawdza łaskę po całym ciele: „Są różne dary łaski, lecz tenże Duch”³⁰. Czyni to harmonijnie według swojej woli: „udzielając każdemu z osobna, jako chce”³¹.

Bóg posyła Ducha Syna swojego w serca wiernych. Przebywa tenże Duch w Ciele Chrystusa i tak niewypowiedzianie ściśle jednoczy się z Nim, że niekiedy Apostoł zamiennie używa imienia „Chrystus” i „Duch: „A jeśli kto ducha Chrystusowego nie ma, ten do niego nie należy”³². „A Pan jest Duchem”³³. „A my wszyscy z odkrytą twarzą patrzemy, niby w zwierciadle, na chwałę Pańską i przemieniamy się w tenże obraz, z jasności w jasność jakby od Ducha Pańskiego”³⁴.

Duch Święty ożywiający Mistyczne Ciało Chrystusa jest w szczególny sposób Duchem Chrystusa, także jako człowieka. Płyne to stąd, że Duch Święty w sposób zupełnie wyjątkowy zamieszkuje w najświętszym człowieczeństwie Chrystusa, tak że z Chrystusa, jako ze źródła, sływa na innych³⁵.

Pan Jezus dlatego nazywa się „Chrystusem”, że został namaszczony (*unctus*) Duchem Świętym: „A Jezus pełen Ducha Świętego wrócił znad Jordanu...”³⁶. „Duch Pański nade mną, dlatego mnie namaścił, abym głosił ewangelię ubogim”³⁷.

Św. Paweł Apostoł nazywa Chrystusa duchową skałą, z której wszyscy pili Ducha Świętego: „I wszyscy pożywali tenże pokarm duchowy; i wszyscy pili tenże napój duchowy, a pili z opoki duchowej, która im towarzyszyła, a opoką był Chrystus”³⁸.

Napojem duchowym jest Duch Święty: „Albowiem jak jedno jest ciało, a członków ma wiele i wszystkie członki ciała, chociaż jest ich wiele, przecież jednym są ciałem, tak i Chrystus. Gdyż w jednym Duchu wszyscy ochrzczeni byliśmy w jedno ciało, czy to żydzi, czy poganie, wolni czy niewolnicy: i wszyscy jednym duchem byliśmy napojeni”³⁹.

Od Wcielenia do Krzyża Duch Święty towarzyszy Chrystusowi Panu, biorąc udział w Jego zbawczym dziele⁴⁰. Ojciec Święty Leon XIII pisze, że dzieła Wcielenia, z którego bije blask Bożych tajemnic doskonałości, chociaż dokonała cała Trójca Przenajświętsza, to jednak przypisuje się je Duchowi Świętemu jako

²⁹ Ef 4,4.

³⁰ 1 Kor 12,4.

³¹ 1 Kor 12,11.

³² Rz 8,9.

³³ 2 Kor 3,17.

³⁴ 2 Kor 3,18.

³⁵ Por. S. Tromp, *Corpus Christi quod est Ecclesia. Introductio generalis*, Romae 1946, s. 81.

³⁶ Łk 4,1.

³⁷ Łk 4,18.

³⁸ 1 Kor 10,3-4.

³⁹ 1 Kor 12,12-13.

⁴⁰ Por. Leon XIII, Encyklika *Divinum illud*, 19.05.1897, w: *Kundschreiben*, s.79nn.

Jego własne dzieło (*tamquam proprium*)⁴¹: „pierwej niżli się zesłi, okazało się, że poczęła z Ducha Świętego”⁴²; „co się z niej poczęło, z Ducha Świętego jest”⁴³.

„Słusznie – mówi Ojciec Święty – tajemnicę Słowa Wcielonego przypisuje się Duchowi Świętemu, gdyż jest to największe dzieło miłości Ojca i Syna”⁴⁴.

Wyniesienie natury ludzkiej do osobowego zjednoczenia z Osobą Słowa, które dokonało się we Wcieleniu, jest łaską całkowicie niezasłużoną przez stworzenie, jest całkowicie i zupełnie łaską. Łaskę zaś zwykliśmy wiązać z Duchem Świętym⁴⁵. Duch Święty uświęcił i ubogacił swoimi darami duszę Chrystusa⁴⁶.

Również krwawą Ofiarę Krzyża złożył Chrystus Ojcu Niebieskiemu przez Ducha Świętego: „który przez Ducha Świętego samego siebie bez skazy ofiarował Bogu...”⁴⁷. Encyklika zaś zwraca uwagę, że Chrystus krwią swoją wysłużył nam Ducha Świętego na krzyżu⁴⁸.

DZIAŁANIE DUCHA ŚWIĘTEGO W KOŚCIELE, MISTYCZNYM CIELE CHRYSTUSA

Działanie Ducha Świętego przejawia podwójny charakter: raz rzuca się w oczy, jest potężne i zdumiewające w skutkach zewnętrznych, innym razem – ciche i tajemnicze – choć równie potężne, wymyka się spod obserwacji. O pierwszym, wspaniałym wylaniu się Ducha Świętego na Kościół mówi Ojciec św. Leon XIII: „W tymże dniu [Zesłania Ducha Świętego – S.C.N.] Duch Święty począł ubogacać swymi darami mistyczne Ciało Chrystusa, owym dziwnym wylaniem, które kiedyś widział Joel, prorok”⁴⁹.

Kościół pierwotny był ciągłym świadkiem wspaniale uzewnętrzniającego się działania Ducha Świętego: mówienie językami, cuda apostołów, prorokowanie, nadzwyczajne rozszerzanie się Dobrej Nowiny.

Później działanie Ducha Świętego nie rzucało się tak mocno w oczy, nie narzucało się z taką siłą. Niemniej od czasu do czasu wybucha potężnym płomieniem, np. w życiu świętych. Papież Pius XI zwraca wagę na postać św. Jana Vianneya. Aczkolwiek wątłej konstrukcji, nie uczony i niezdolny („*exilis figura corporis, indoctus, incultus*”), działanie Ducha Świętego dziwnie w nim rozbłysło, czyniąc

⁴¹ Tamże, s. 89.

⁴² Mt 1,18.

⁴³ Mt 1,20.

⁴⁴ Leon XIII, Encyklika *Divinum illud*, s. 89.

⁴⁵ Tamże. Łaska – według Leona XIII – jest „*munus veluti proprium Spiritus Sancti*” – zadanie niejako właściwe Duchowi Świętemu.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Hbr 8,14.

⁴⁸ „*hunc proprio effuso cruore Christus nobis in cruce promeruit*” (E 219).

⁴⁹ Joel 2,28-29.

go niesłuchanie doświadczonym rybakiem ludzi⁵⁰. Zwykle jednak działanie Ducha Świętego jest niedostrzegalne, wewnętrzne i tajemnicze: „Jak wiele i w jaki sposób Duch Święty działa w poszczególnych duszach, jest to godne podziwu, chociaż dla umysłu przedstawia to niejaką trudność do zrozumienia, dlatego że wymyka się ono spod naszej obserwacji”⁵¹.

W rozważaniach nad Duchem Świętym, żyjącym i działającym w Kościele jako mistycznym Ciele Chrystusa, podkreśla się, iż Duch Święty w nim zamieszkuje, stanowi więź, która Kościół od wewnątrz jednoczy i zespala, jest źródłem Bożego życia i prawdy.

ZAMIESZKANIE DUCHA ŚWIĘTEGO W KOŚCIELE, MISTYCZNYM CIELE CHRYSIUSA

Bóg przebywa (jest obecny) we wszystkich rzeczach przez swoją moc – *per potentiam* – o ile wszystko poddane jest Jego władzy, przez swą obecność – *per praesentiam*, o ile wszystko odkryte jest przed Jego oczyma, przez istotę – *per essentiam*, jako przyczyna istnienia wszystkiego⁵².

„Bóg przez łaskę zamieszkuje w duszy sprawiedliwej jak w świątyni, w sposób całkowicie wewnętrzny i szczególny” – pisze Ojciec Święty Leon XIII. To zaś połączenie, które nazywamy zamieszkaniem, tylko pod względem warunków, czyli stanu, różni się od owego (zamieszkania) połączenia, którym Bóg uszczęśliwia niebian. I chociaż prawdą jest, że cała Trójca Przenajświętsza dokonuje zamieszkania („ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus”, J 14,23), a to jednak wiążemy w szczególny sposób z Duchem Świętym⁵³.

Ślady potęgi i mądrości Bożej pozostają nawet w grzeszniku, lecz miłość, która jest jakby cechą właściwą Duchowi Świętemu, znaleźć można jedynie w duszy sprawiedliwego. „Dlatego Apostoł, kiedy sprawiedliwych nazywa świątynią Boga, nie mówi wyraźnie o Ojcu czy Synu, lecz o Duchu Świętym: «Annescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti, qui in invobis est, quem habetis a Deo?»” – „Czyż nie wiecie, że członki wasze są świątynie Ducha Świętego, który w was przebywa, którego macie od Boga?” (1 Kor 6,19)⁵⁴.

Nie należy dnia Zielonych Świąt uważać za początek zamieszkania Ducha Świętego w duszach sprawiedliwych. Duch Święty nappełniał swoją obecnością dusze proroków, Zachariasza, Jana Chrzciciela, Symeona i Anny. W dniu Zielonych

⁵⁰ Pius XI, Homilia *Praeclara nobis*, 31.05.1925 (w czasie kanonizacji bł. Jana Vienneya i bł. Jana Eudesa), AAS 17 (1925), s. 224n.

⁵¹ Leon XIII, Encyklika *Divinum illud*, s. 97.

⁵² S. Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*, I, 8, 3 c.

⁵³ Leon XIII, Encyklika *Divinum illud*; por. także Leon XIII, *Litterae apostolicae Provi da Matris*, 5.05.1896: „Spiritus Sanctus Ecclesiam perpetua praesentia confirmans [...]”, Rundschreiben.

⁵⁴ Leon XIII, Encyklika *Divinum illud*.

Świąt zaś obficiej zstąpił na wiernych, pomnażając swoje dary. Nie można mówić, że w tym wielkim dniu rozpoczęło się zamieszkanie Ducha Świętego w Kościele w duszach świętych⁵⁵.

Versiani czyni uwagę, iż zamieszkanie Ducha Świętego w Głowie i członkach, stanowi rację, dlaczego Duch Święty jest duszą Kościoła⁵⁶.

WIĘŹ JEDNOŚCI – *VINCULUM UNIONIS*

Działanie Ducha Świętego w Mistycznym Ciele Chrystusa, którym jest Kościół, przejawia się również w tym, że jednoczy je swoją obecnością, Św. Tomasz pisze: „[Duch Święty] jeden i numerycznie ten sam, cały Kościół napęlnia i jednoczy”⁵⁷.

A w komentarzu do Ewangelii św. Jana podkreśla, iż jeden i ten sam Duch Święty jest w Chrystusie i napęlnia wszystkich świętych, chociaż dary nadprzyrodzone inne są w Chrystusie, a inne w nas – oraz, że jedność Ducha powoduje jedność w Kościele⁵⁸.

Za podstawę jedności w Mistycznym Ciele Chrystusa nie można uważać łaski, chociaż byśmy nazwali ją „łaską Głowy” – *gratia Capitis*, a to dlatego, że inna może być łaska w Głowie, inna w członkach, np. w Głowie Mistycznego Ciała Chrystusa nie ma wiary i pokuty. Za więź jedności – *vinculum unionis* – należy uważać Ducha Świętego, który jest Duchem Chrystusa. Mieszka w Głowie w całej pełni i mieszka w członkach według miary daru Chrystusowego⁵⁹.

Versiani dostrzega tu piękną analogię do życia Trójcy Przenajświętszej. Syn pochodzi od Ojca, Ojciec rodzi Syna. Duch Święty pochodzi od Ojca i Syna. Duch Święty w Trójcy Przenajświętszej zamyka krąg Bożego życia w pochodzeniach. Łączy dwie Osoby Boskie wspólnym od nich pochodzeniem. Ten sam Duch jednoczy członki Mistycznego Ciała Chrystusa tajemniczymi, lecz silnymi więzami⁶⁰.

ŹRÓDŁO ŻYCIA – *SPIRITUS VITAE*

⁵⁵ Tamże. „Certum quidem est, in ipsis etiam hominibus iustis, qui ante Christum fuerunt, inesse per gratiam Spiritum Sanctum, quemadmodum de prophetis, de Zacharia, de Joanne Baptista, de Simeone et Anna scriptum accepimus; quippe in Pentecoste non ita se Spiritus Sanctus tribuit, ut tunc primum esse sanctorum inhabitator inciperet, sed ut copiosius inundaret, cum-lans sua dona, non inchoans, nec ideo novus opere, quia ditior largitate” (S. Leo Magnus, *Hom. 3 de Pent.*).

⁵⁶ „[...] Spiritum Sanctum esse animam Ecclesiae ratione inhabitationis – in membris [...] in membris sicut in capite” (M. Versiani, *De Spiritu Sancto*, s. 85).

⁵⁷ „qui [Spiritus Sanctus] unus et idem numero totam Ecclesiam replet et unit” (*De Veritate*, 2 9,4).

⁵⁸ „quia licet dona habitualia alia sint in nobis quamin Christo, tamen Spiritus Sanctus qui est in Christo unus et idem replet omnes sanctos [...]. Nam unitas Spiritus facit in Ecclesia unitatem” (*In Joannem*, c. 1, lect. 9).

⁵⁹ M. Versiani, *De Spiritu Sancto*, s. 99.

⁶⁰ Tamże, s. 100.

Przebywanie Ducha Świętego w Mistycznym Ciele Chrystusa płodne jest w święte owoce łaski, świętości i nadprzyrodzonych darów. To przebywanie sprawia, że w organizmie Kościoła jest i bujnie rozkwita życie Boże.

„Zamieszkanie Ducha Świętego w pobożnych duszach – pisze Leon XIII – sprowadza na wiele sposobów bogactwo niebiańskich darów [...], dlatego mówi św. Augustyn, że przez otrzymanie Ducha Świętego członki Chrystusowe zyskują liczne potrzebne im dary (*De Trinitate* 1.15, c. 39)”⁶¹.

Duch Święty jako dusza Mistycznego Ciała Chrystusa stanowi najwyższą, powszechną, choć niewidzialną zasadę życia, czyli żywotne źródło życia tegoż Ciała. We wszystkich przejawach nadprzyrodzonego życia Kościoła obecny jest Duch Święty. We wszystkich – w tych najmniejszych i najprostszych i w tych największych, które wznoszą się na szczyty, dotykając niemal granic wizji uszczęśliwiającej. Dlatego św. Paweł powiada, iż nawet imienia Jezus nie zdołamy wymówić w ten sposób, aby nam pomogło do zbawienia, jak tylko w Duchu Świętym⁶². Wszelki ruch stworzenia do swego celu nadprzyrodzonego płynie od Ducha Świętego, który jest źródłem wszelkiego życia Bożego w Mistycznym Ciele⁶³.

„Duch Święty – pisze Versiani – nazwany jest w encyklice duszą nie tylko dlatego, iż daje łaskę uświęcającą, lecz że stanowi początek jakiegokolwiek działania rzeczywiście zbawiennego, tzn. takiego, które wnosi chociażby najmniejszą zasługę na życie wieczne”⁶⁴.

„Początek jakiegokolwiek działania rzeczywiście zbawiennego” – to sformułowanie – zdaje się – najlepiej wyraża sens zdania, iż Duch Święty jest „źródłem życia w Mistycznym Ciele Chrystusa”. Wszystko, co w Kościele zbawiennego, nadprzyrodzonego, Bożego..., nie od ludzi bierze początek, lecz płynie z Bożego źródła – od Ducha Świętego. Rozprowadzenia tego życia, które w łonie Trójcy Przenajświętszej bierze początek, dokonuje Trzecia Osoba Boska w sposób zupełnie wolny „udzielając każdemu z osobna jako chce”⁶⁵.

⁶¹ Leon XIII, Encyklika *Divinum illud*.

⁶² 1 Kor 12,3.

⁶³ „Agitur de principio, non quovis, sed supremo – seu fonte, consequenter universali, et invisibili seu inadspectabili, ubi S. Thomas diceret «ultimum complementum»” (I p., q. I, a. 9 ad 2). Agitur de principio supremo vitali. Intime praesens esse et operari debet in quovis manifestatione hujus excellentis vitae quae est vita Corporis Mystici. Et id, a promissis et remotissimis manifestationibus ad ea usque quae quasi ad limina visionis beatificae ducunt. Rememorandum quod S. Paulus dixit ne quidem nomen Jesus salutariter nos invocare posse nisi in Spiritu Sancto (1 Cor. XII, 3). Totus ergo motus creaturae in finem suum ultimum supernaturalem (Cf. IV C.G., c. XX-XXII). M. Versiani, *De Spiritu Sancto*, s. 98n.

⁶⁴ „Praeterea Spiritus dicitur in Encyclicis anima non tantum in quantum dat gratiam habitualement sed in quantum principium cuius vis actionis realiter salutaris, id est actio, quae habeat aliquod – etiam minimum et infimum meritum in ordine ad vitam aeternam” (tamże, s. 104).

⁶⁵ 1 Kor 12,11.

„Sposób rozprowadzania darów nadprzyrodzonych podobny jest w pewien sposób do wpływu duszy w ciele fizycznym. Uzależniony jest od miejsca, które członki zajmują w Ciele, oraz od stopnia ich duchowego zdrowia. Duch Święty działa w każdym członku, bowiem jest w nich źródłem wszelkiej czynności zbawiennej – osobiście oraz przez posługę członków wyższych”⁶⁶.

Różne dary różnym daje członkom w niejednakowej mierze. W niektóre dusze wlewa przebogatą obfitość darów niebieskich; łączy w nich najwyższą świętość życia z cudownymi wprost owocami prac apostołskich. Innym udziela się mniej hojnie⁶⁷.

On prosi za nami wzdychaniem niewymownym⁶⁸.

On łaską i darami swymi przyozdabia nas przede wszystkim w sakramentach: „On jest odpuszczeniem wszystkich grzechów”⁶⁹.

„...odpuszczenie zaś grzechów dokonuje się przez Ducha Świętego⁷⁰.

On niedostrzeżenie i cicho działa w duszy przez napomnienia i natchnienia, na co zwrócił uwagę papież Leon XIII:

„Pośród darów [Ducha Świętego – S.C.N.] są tajemne owe natchnienia i napomnienia, które Duch Święty wzbudza częstokroć w umysłach i duszach. Gdyby je usunąć, nie byłoby ani początku dobrego życia, ani postępu, ani osiągnięcia zbawienia wiecznego”. Pismo Święte na swoich stronach przyrównuje je niekiedy do lekkiego szeptu nadchodzącego wietrzyku, ponieważ niezmiernie trudno uchwycić tego rodzaju głosy i poruszenia dokonujące się w duszy. Doktor Anielski trafnie porównuje je do poruszeń serca, które całą swoją moc skrywa w organizmie żywym: „Serce posiada pewien ukryty wpływ i dlatego do serca przyrównujemy Ducha Świętego, który niewidocznie ożywia i jednoczy kościół (*S.Th.*, 3, g. 8, a. 1, ad 3)”⁷¹.

Duchowi Świętemu zawdzięczamy światło, gorliwość w służbie Bożej, moc duchową⁷².

⁶⁶ „Dispensatio haec procedit secundum rationem quae assimilatur influxui animae in corpus physicum. Dispensatio quae membrum fit procedit [...] secundum locum quem illa in Corpore occupat et secundum cuiusque eorum sanitatis spiritualis gradus. Spiritus agit in unum quodque membrum – nam in illis est cuius vis salutaris actus principium – per seipsum et per ministerium superiorum” (M. Versiani, *De Spiritu Sancto*, s. 104n).

⁶⁷ „[...] alia in aliis operetur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult (1 Cor., XI 1, 11) – nec similia omnibus dona, nec simili demensa modo, suppetunt ac constant; in quorundam vero animis tanta numerum caelestium insidet ubertas tantaque efficacitatis, ut iidem cum maxima vitae sanctimonia mirabiles prorsus apostolatus fructus coniungant” (Pius XII, Hom. *Praeclara nobis*).

⁶⁸ Rz 8, 26.

⁶⁹ „quia ipse est remissio omnium peccatorum” (in *Miss. Rom.*, Fer. III post Pent. Postcommunio).

⁷⁰ „remissio autem peccatorum fit per Spiritum Sanctum, tamquam per donum Dei” (*S.Th.*, III, 3, 8 ad 3).

⁷¹ Leon XIII, Encyklika *Divinum illud*, s. 103.

⁷² Jeden z najpiękniejszych tekstów o działaniu Ducha Świętego w Kościele: „[Spiritus Sanctus...] Ecclesiam perpetua praesentia confirmans; ex quo, vivo sanctitatis fonte, regeneratae animae

On wraz z łaską uświęcającą wprowadza do duszy siedem swoich darów: mądrości, rozumu, rady, męstwa, umiejętności, pobożności i bojaźni Bożej⁷³, które usposabiają duszę do chętnego posłuszeństwa Jego woli. On przyozdabia duszę swymi owocami, których św. Paweł wylicza dwanaście: „A owocem Ducha jest miłość, wesele, pokój, cierpliwość, uprzejmość, dobroć, wspaniałomyślność, łaskawość, wierność, skromność, wstrzemięźliwość, czystość”⁷⁴.

„Nie sposób słowem wyrazić, jakie jest to dzieło Bożej łaski w ludzkich duszach”⁷⁵. Nie inaczej działa Duch Święty w Mistycznym Ciele Chrystusa.

ŹRÓDŁO PRAWDY – *SPIRITUS VERITATIS*

Twórca Kościoła, Głowa Mistycznego Ciała, Chrystus Pan, złożył w swym Kościele skarby łaski i Boski dar prawdy. Przekazał Kościołowi swoją naukę, której Kościół jest stróżem i nauczycielem. „Z Bożego ustanowienia Kościół ma obowiązek jak najtroskliwiej strzec całego i nienaruszonego depozytu Boskiej wiary i czuwać ustawicznie nad zbawieniem dusz, jak również z najwyższą troską usuwać wszystko, co sprzeciwia się wierze lub w jakikolwiek sposób może narazić zbawienie dusz na niebezpieczeństwo. Przeto Kościół na mocy władzy otrzymanej od swego Twórcy ma nie tylko prawo, lecz również obowiązek nie tolerować żadnego błędu, ale ma je wskazywać i potępiać, jeśli tego wymaga całość wiary i zbawienie dusz”⁷⁶.

W wypełnianiu tego niezwykle odpowiedzialnego i nadzwyczaj trudnego zadania wspiera Kościół Duch Święty, udzielając mu daru nieomyślności.

Kościół jest nieomylny w osobie następcy św. Piotra na jego stolicy w wypadkach, gdy papież uroczyście określa naukę wiary i obyczajów *ex cathedra*⁷⁷, następnie Kościół jest nieomylny w potwierdzonej przez papieża nauce soborów odbywających się w łączności z papieżem⁷⁸ oraz w tym, co zwykle nauczanie rozproszonego po całym świecie Kościoła podaje jako objawione przez Boga⁷⁹.

in divinam adoptionem filiorum, mire ad aeterna augentur et perficiuntur. Siquidem ex multiformi Spiritus gratia divinum in eas lumen et ardor, sanatio et robur, levamen et requies, omnis que prosequendae bonitati sanimus, sancteque factor umfecundi tasperenni munnere derivantur. Idem denique Spiritus virtute sua in Ecclesia sic agit, ut mystici huius corporis quemadmodum caput est Christus, ita ipsemet corapta possit similitudine appellari: nam cor habet quamdam influentiam occultam; et ideo cordi comparatur Spiritus Sanctus qui invisibiliter Ecclesiam vivificat et unit (*S.Th.*, III, 8,1 ad 3)” (Leon XIII, List apost. *Provida Matris*, 5.05.1895).

⁷³ Iz 11,1.

⁷⁴ Ga 5,22.

⁷⁵ Leon XIII, Encyklika *Divinum illud*.

⁷⁶ Pius XII, List *Gravissima inter*, 11.12.1962.

⁷⁷ Według określenia Soboru Watykańskiego I.

⁷⁸ Denz. 164, 173, 212, 226nn, 250.

⁷⁹ Pius XII, List *Tuas Libenter* ad archip. Monaco Frisingensem, 21.12.1863, Denz. 1683.

Ojcowie II Soboru w Nicei (787), skierowanego przeciwko obrazoburcom, wyjaśnili, dlaczego idą wiernie drogą wytyczaną przez naukę „świętych Ojców” i tradycję Kościoła: „albowiem wiemy, iż owa [tradycja – S.C.N.] jest z Ducha Świętego, który bez wątpienia mieszka w Kościele”⁸⁰.

Podobnie mówi Sobór Trydencki: „Przeto sam święty Synod przez Ducha Świętego pouczony”⁸¹, wyrażając tymi słowami prawdę, iż Trzecia Osoba Trójcy Przenajświętszej sprawuje w Mistycznym Ciele Chrystusa szczególną misję stróża prawdy: „A ja – modlił się Chrystus Pan – prosić będę Ojca i innego Pocieszyciela da wam, aby pozostał z wami na zawsze, Ducha Prawdy”⁸².

Pięknie tę myśl wyraził Ojciec Święty Pius XI w homilii podczas kanonizacji błogosławionych Jana Vianneya i Jana Eudesa: „Od tejsze chwili [zesłania Ducha Świętego – S.C.N.], kiedy wieczne życie i moc poczęły krążyć w niepokalanych żyłach niepokalanej Oblubienicy Chrystusa dzięki wciąż obecnej pomocy Ducha Świętego nie tylko uniknęła ona jakiegokolwiek błędu, lecz owszem, rozsiała i rozkrzewiła pośród rozrzuconych po ziemi narodów ziarna świętej nauki i miłości, narodziła się bowiem po to, by nieść zbawienie wszystkim ludom”⁸³.

DUSZA NIESTWORZONA – DUSZA STWORZONA MISTYCZNEGO CIAŁA CHRYSTUSA

Od św. Roberta Bellarmina (1542-1621) coraz częściej mówi się o duszy Kościoła jako o czymś stworzonym. Także obecnie niektórzy teologowie, aby lepiej wyjaśnić tradycję i być w zgodzie z jej wyrażeniami, mówią o dwu duszach w Kościele: o duszy niestworzonej – Duchu Świętym, oraz o duszy stworzonej, którą nie wszyscy jednakowo pojmują.

Nawet encyklika *Mystici Corporis Christi*, która zupełnie wyraźnie Ducha Świętego nazywa „duszą Mistycznego Ciała Chrystusa”, nie przeszkadza niektórym teologom uczyć o stworzonej duszy Kościoła. Na przykład Emillio Sauras OP zwraca uwagę, iż formuła „Spiritus Sanctus est anima”, którą przynosi encyklika, zresztą nie pierwsza, nie wyklucza formuły „gratia est anima” i świadomie zatrzymuje również tę drugą formułę, uważając ją nawet za właściwszą. „Bóg – pisze Sauras – ożywia na drodze przyczynowości sprawczej, a nie na drodze przyczynowości formalnej. Dusza zaś ożywia jako przyczyna formalna”⁸⁴.

⁸⁰ Denz. 302.

⁸¹ Denz. 930.

⁸² J 14,16n.

⁸³ *Praeclara Nobisi*, s. 223.

⁸⁴ „Ya dijimos que Dios vivifica por via de causalidad eficiente y no por via de causalidad formal. El anima, en cambio, vivifiªa como causa formal” (E. Sauras, *El Cuerpo Mistico de Christo*, Madrid 1925, s. 821).

Tezy o stworzonej duszy Kościoła broni gorąco Charles Journet. Stawia znak równości między miłością a łaską, która jest duszą stworzoną Kościoła. Powołuje się przy tym na św. Tomasza⁸⁵. Versiani, streszczając wywody Journeta, pisze, że przyjmuje on dwie dusze, nie niezależne od siebie, nie stojące na jednej płaszczyźnie, lecz jedną podporządkowaną drugiej⁸⁶.

Journet podaje liczne teksty wielu autorów przyjmujących stworzoną duszę Kościoła. Są to zdania z dzieł Bellarmina, Bossueta, Billuarta, Perrona, de Groota, Billota, Schultesa, z Katechizmu Piusa X, z Katechizmu Gaspariego i z książki Tyszkiewicza. Różnie w tych tekstach przyjmuje się duszę stworzoną Mistycznego Ciała: jako wiarę, miłość, łaskę uświęcającą, wieczną asystencję Ducha Świętego lub razem wiarę, nadzieję i miłość albo wraz ze wszystkimi darami nadprzyrodzonymi⁸⁷.

Versiani, który nie przyjmuje stworzonej duszy w Mistycznym Ciele Chrystusa, cytuje znowu innych teologów, którzy albo Ducha Świętego uważają za duszę Kościoła, albo wprost odrzucają pojęcie duszy stworzonej Kościoła. Są to następujący autorzy: Beumer, Goyevaerts, Feckes, Liege, Tromp, Vauthier, Mura⁸⁸.

Jedni i drudzy mają swoje racje, którym trudno odmówić słuszności. Jednak wydaje się, że encyklika przemawia raczej na korzyść tych, którzy przyjmują jedną, niestworzoną duszę w Mistycznym Ciele Chrystusa, którą to duszą jest Duch Święty.

THE SOUL OF THE CHURCH

Summary

The author takes a closer look concerning the soul of the Church based on the dissertation of: Marcial Versiani, *De Spiritu Sancto Anima Corporis iuxta doctrinam Litterarum Encyclicarum "Mystici Corporis"*, prepared by the Angelicum in Rome, and published in Brasil (Curitiba 1957). – According to Versiani's synthesis, the Holy Spirit is the Soul of the Mystical Body of Christ (here the author gives reasons why) and the Soul of Christ. Taking on different forms of activity in the Church which is the Mystical Body of Christ: the Holy Spirit lives in and is its Bond of Union (*Vinculum Unionis*), Source of Life (*Spiritus Vitae*) and Source of Truth (*Spiritus Veritatis*). – Other than the Holy Spirit as – the uncreated soul of the Church – some theologians hold that there is a second, created soul of the Church (Bellarmin, Bossuet, Billuart, Perron, de Groot, Billot, Schultes, Tyszkiewicz, Sauras), though some understand it to be faith, hope, love, sanctifying grace,

⁸⁵ „[...] et l'on devra définir l'âme créée de l'Eglise en disant qu'elle est la grâce christique et Christo conformante, parvenue, sous la loi nouvelle, à sa pleine éclosion. Saint Thomas dit que la vie de l'âme formellement, c'est la charité. Cela vaut de toute l'Eglise [...]” (Ch. Jauret, *L'Eglise du Verbe Incarnée*, t. II, s. 647).

⁸⁶ M. Versiani, *De Spiritu Sancto*, s. 93.

⁸⁷ Ch. Jauret, *L'Eglise*, t. II, s. 566-569.

⁸⁸ M. Versiani, *De Spiritu Sancto*, s. 93.

and the never ending assistance of the Holy Spirit while others see it as faith, hope, love together with all the supernatural gifts.

Słowa kluczowe: dusza Kościoła, Granat Wincenty, eklezjologia, *Mystici Corporis Christi*, pneumatologia, Versiani Marcial

Keywords: Soul of the Church, Granat Wincenty, *Mystici Corporis Christi*, Versiani Marcial